

סובר רק **כרבי יהושע**. כי לרבי אליעזר שפוסל הקרבנות למפרע, בהכרח שבטלה כהונה.

ואולם גם **מאן דאמר "בטלה כהונה"** לגבי דין יציאת הרוצח מעיר מקלט, יכול הוא לסבור כרבי יהושע לענין זה שאין הקרבנות פסולים. לפי שסברא אחרת יש כאן —

כי **עד כאן לא קאמר רבי יהושע**, אלא **התם**, שהקרבנות כשרים, משום **דכתיב** בברכת שבת לוי [דברים לג] לגבי עבודת הכהנים במקדש: **"ברך ה' חילו, ופועל ידיו תרצה"**.

ודרשינן: **אפילו חללין שבו**, תרצה עבודתם בקרבנות, כשאינם יודעים שהם חללים.

ובזה הוא סבר כמותו.

אבל הכא, לענין להוציא רוצח במיתת הכהן, **אפילו רבי יהושע מודה**, שהתברר למפרע שאינו כהן, ואינו מוציא את הרוצח, אלא ישאר בעיר מקלט לעולם.⁽¹⁵⁰⁾

שינוי במשנה: **נגמר דינו וכו'.**

לעיל. ולכן תלינן מחלוקת רבי אמי ורבי יצחק נפחא במחלוקת זו.

מאן דאמר "מתה כהונה", סבר **כרבי יהושע**, שהכשיר קרבנותיו.

ומאן דאמר "בטלה כהונה", סבר **כרבי אליעזר**, שפסל כל הקרבנות למפרע.

יב-א ודחינן: אין הכרח שהמחלוקת תלויות זו בזו.

כי **אליבא דרבי אליעזר**, כולי עלמא לא פליגי שדעתו היא שבטלה כהונה למפרע, שהרי פסל את הקרבנות.

ובודאי האמורא שאמר "מתה כהונה" סובר כרבי יהושע.

אך האמורא שאמר "בטלה כהונה", אין הכרח שסובר דוקא כרבי אליעזר.

אלא, אפשר לומר, כי **פליגי**, שנחלקו האמוראים — **אליבא דרבי יהושע**.

מאן דאמר "מתה כהונה", כמובן שהוא

הכשיר קרבנותיו אלא כשנודע שהוא ספק חלל, אך אם התברר שהוא חלל ודאי קרבנותיו פסולים.

והקשה **הריטב"א** הרי סוגייתנו מדברת אף בחלל ודאי ומכשירין קרבנותיו.

וביאר **הדבר אברהם** [שם] שבהכרח מדובר בחלל ודאי, שאם לא כן כיצד יוצא הרוצח בפסולו מספק, והרי שמא כשר הוא. וכתב לדחות ראייתו, שיש לומר שאף ספק פוטר בצערו שנפסל מכהונה.

ובדברי יחזקאל כתב שמוכרח יותר, שהרי מאן דאמר בטלה כהונה, אמר שלא יוצא לעולם, ואם מספק נפטר מגלות, הרי כשימות כהן זה,

נפטרנו מספק שמא היה כשר ומיתתו מכפרת, ועל כרחך שמדובר בחלל ודאי. אך כתב שסברא זו מועילה לדחות את ראיית הריטב"א, שיש לומר שמדובר בסוגייתנו בספק חלל, ולמאן דאמר מתה כהונה יוצא לבסוף במיתתו ממה נפשך, או שנפסל או שמת כשר, אך למאן דאמר בטלה כהונה אינו יוצא במיתתו שיש לו רק ספק אם מת כהן כשר, וספק אינו מוציא.

150. **הריטב"א** כתב שלמסקנא לא התברר כמי פוסקים.

אך הרמב"ם כתב [פ"ז הי"ב] שבטלה כהונה ואינו יוצא מעיר מקלט לעולם.

ואילו הוא, יואב, תפס בקרנותיו, וחשב שהם בכלל גגו, ולא ידע שקרנותיו הם בכלל "מעם מזבחי תקחנו למות" (152).

ב. טעה בכך שאין קולט אלא מזבח בית עולמים, שכך משמע, "מזבחי", המיוחד לי, ואילו הוא תפס בקרנות המזבח של משכן שילה.

אביי אומר: בהא נמי מיטעא טעה יואב —

ג. טעה שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו,

אמר רב יהודה אמר רב: שתי טעויות טעה יואב באותה טעה שנודע לו ששלמה המלך רוצה להרגו מפני שמרד במלכות, ונסה להנצל בתפסו במזבח. (151)

דכתיב [מלכים א, פרק ב] "וינס יואב אל אהל ה', ויחזק בקרנות המזבח".

א. טעה בכך שאינו קולט המזבח עצמו, אלא רק גגו. דדרשינן "מעם מזבחי תקחנו למות", ולא "מעל מזבחי", דהיינו גגו של מזבח, שאם נמצא הרוצח על גג המזבח אין לוקחים אותו.

נקלט, שכתב [פ"ה הי"ב] המזבח קולט, שנאמר בהורג בזדון מעם מזבחי תקחנו למות, מכלל שההורג בשגגה אינו נהרג במזבח, ולכן כתב שלשיטת הרמב"ם יואב נדון על שמרד במלכות ולא על שהרג, ובוהו נקלט בגג המזבח אפילו מרד במזיד.

ואמר הגר"ש רוזובסקי, שחילוק זה מבואר גם ברמב"ם, שכתב בסמוך שאין צריך כהן ועבודה בידו אלא לקלוט את המחויב גלות, אך מי שפחד מהמלך שלא יהרגנו וברח למזבח, אפילו זר ניצול, שאין לוקחין מעל גבי המזבח אלא אם התחייב מיתת בית דין בעדים והתראה. אך אם כן קשה מאידך, שאם כן לא טעה יואב כלום, ולמה לא נקלט.

וכן הקשה הכסף משנה. והביא תוס' בסנהדרין [מט א] שדין מורד במלכות שונה שאינו נקלט, ולדבריו אי אפשר לומר כהרשב"א שהרי יואב היה מזיד, וצריך לומר שיואב ברח מפני שפחד שיהרגנו על שהרג את עמשא. אך דוד לקחו מעל גבי המזבח להרגו כמורד במלכות.

152. ביאר הריטב"א כוונת רש"י, שיואב ידע את הדרשה, שרק מעל מזבחי לא ילקח למות אך

וכתב הכסף משנה שפסק כך משום שאמרו בקידושין שמקורו של רבי יהושע מ"ברך ה' חילו" וזה כמאן דאמר בטלה כהונה, והאחרונים האריכו לדון בדבריו.

ובאבי עזרי תליתאה [הלכות ספר תורה פ"ז הי"א] האריך בביאור הסוגיא, ותורף דבריו שגם לרבי יהושע אומר שאין לו דין כהונה, אלא זר הוא שהתחדש בו מקרא, שזר הבא מכהן אינו מחלל עבודה, והוא דין מיוחד לעבודה, אך לגבי החזרת הרוצח, חשוב כזר בעלמא. ולפי זה כל ההוא אמינא היא רק כשלא נודע שנתחדש דין מיוחד לעבודת חלל, ומתורצת בזה קושיית האחרונים על הרמב"ם בהערה 149, שהרי עבודתו כשרה אף להבא מפני שזר הבא מכהן כשר לעבודה וכל השקלא וטריא בסוגיין היתה רק קודם שנתחדש דין זה. עי"ש ובשיעורי הגר"ש.

151. הרשב"א [בתשובה תקכ"ד] הקשה למה לא אמר רב שטעה גם בכך שהמזבח קולט רק את הרוצח בשגגה ולא במזיד, וכתב שמדברי רש"י משמע שבאמת קולט גם רוצח במזיד, שעליו נאמר מעם מזבחי תקחנו למות. אך מהרמב"ם הוכיח שרק הרוצח בשגגה

ואילו הוא — זר היה!

אמר ריש לקיש: שלש טעויות עתיד שרו של רומי, השטן, לטעות כשיגיע הקץ.

דכתיב [ישעיה סג]: "מי זה בא מאדום, המוץ בגדים מבצרה".

ומפרשת הגמרא שפסוק זה מתאר את הריגת סמאל על ידי הקב"ה. וכביכול יתז מדמו על בגדי ה', שיהרגנו בבצרה.

ומרומז בזה שלשת טעויותיו של סמאל, בברחו לבצרה:

א. טועה בכך שאינה קולטת אלא עיר המקלט בצר, ואילו הוא, גולה לבצרה, שבארץ מואב.⁽¹⁵³⁾

ב. טועה בכך שאינה קולטת אלא שונג, ואילו הוא, מזיד היה.

ג. טועה בכך שאינה קולטת אלא אדם, ואילו הוא — מלאך הוא.⁽¹⁵⁴⁾

אמר רבי אבהו: ערי מקלט לא נתנו לקבורה ללויים הגרים בהם.

דכתיב "ומגרשיהם יהיו לבהמתם, ולרכושם, ולכל חיותם" — לחיים ניתנו, ולא לקבורה.⁽¹⁵⁵⁾

ומקשינן: מיתבי ממשנתנו, דתנן:

"שמח" — שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו.

הרי מצינו שקוברים בעיר מקלט!

154. המהרש"א הקשה מסוגיא זו על רש"י בישעיה [סג א] שכתב שתי טעויות עתיד שרו של שעיר לטעות, כסבור שבצרה היא בצר, וטעה שאין קולטת אלא שונג. ותמה המהרש"א, למה השמיט רש"י את הטעות השלישית, שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך.

ותירץ, שכך היתה גירסתו בגמרא, וכלל את הטעות בין אדם למלאך בטעות של מזיד כשונג, שהרי אין שגגה למלאך.

והערוך לנר כתב שמצינו מלאך נקרא אדם, כפי שדרשו בירושלמי "וכל אדם לא יהיה כאהל מועד", דהיינו המלאכים, שפורשים בעת עבודת יום כפור, ולכן לא מנה זאת רש"י לטעות.

155. האור החיים [במדבר ל"ה] הקשה על מה שפירש שם רש"י ולכל חיותם — לכל צרכיהם, ואילו כאן משמע שהכוונה שניתנו לחיים ולא לקבורה, ותירץ שכאן למדו מ"חיותם" ושם דקדק רש"י את תיבת "לכל", ועיין תירוץ נוסף

סבר שקרנותיו נחשבות מעל המזבח. או שדרש אחרת, מעם מזבחי, דהיינו מסמוך אליו, ולא ממנו ממש ואפילו מקרנותיו שהם חלק ממנו. והגרעיק"א הקשה בגליון רש"י, שהרי ביומא פה א פירש"י שרק אם התחיל עבודתו אינו מפסיק, אם אך לא התחיל אינו נקלט אף על גג המזבח. ויש שכתבו שבזה גופא נחלק רב עם אביי לקמן שהוסיף ש"טעה גם שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו".

153. הריטב"א פירש שלא מדובר בעיר בצרה שבארץ מואב שהרי אין ערי מקלט אלא בארץ ישראל אלא לבצרה שבארץ ישראל, אך ברש"י בישעיה [שם] מבואר שהכוונה לבצרה שבארץ מואב, ומה שתמה הריטב"א שאין ערי מקלט בחוץ לארץ, יישב הערוך לנר שמדובר לעתיד לבא, ואז הלא יוסיפו עוד שלש ערים בארצות הקיני הקניזי והקדמוני, שהם עמון מואב ואדום, וכיון שיהיו ערי מקלט במואב, יטעה בין בצר שבארץ ישראל לבצרה שבמואב.

עושיין שדה מסביב עיר מקלט ל"מגרש". ולא עושיין את המגרש מסביב עיר מקלט ל"שדה". (158)

והיינו, שהצטוו בני ישראל לתת ללויים ערים [שהם גם ערי מקלט], ומסביב לעיר להשאיר שטח ריק של אלפיים אמה.

מתוך האלפיים אמה שסביבות העיר יש לייעד אלף אמה כמגרש ריק, שלא יעשו בו שדות או כרמים, ואחריהם אלף אמה לשדות וכרמים, ואסור לעשות שדה בשטח המגרש, וכך להיפך.

וכן לא עושים במגרש עיר, שאסור לבנות בשטח הריק אלא הוא צריך להשאר ריק כמקום מאורר לעיר, ולא עושים חלק מהעיר למגרש.

ואם כן, לא יתכן לדור בבית העומד במגרש, כיון שאסור לבנות בו, היות והבינוי במגרש הופך אותו ל"עיר", ולמה לי קרא למעטו?

ומתריצין: אמר רב ששת: לא נצרכא למעט אלא למחילות. שלא ידור הרוצח במחילה

ומתריצין: רוצח שאני, שאותו כן קוברים בעיר המקלט, כיון דגלי ביה רחמנא במפורש ששם תהא קבורתו.

שנינו במשנתנו: כשם שהעיר קולטת, כך תחומה קולט.

ורמינהו סתירה לכך, מהא דתניא:

"וישב בה" — ולא בתחומה!

אמר אבוי: לא קשיא.

כאן במשנתנו, מדובר לענין לקלוט. שבהכנסו לתחום העיר מסביב, הוא נקלט וניצל מגואל הדם. (156)

ואילו כאן, דדרשינן לא ישב בתחומה של העיר מסביב, הוא לומר שלא ניתן לדור בתחומה מסביב אלא רק בתוכה. (157)

ומקשינן: וכי שלא לדור בתחום שמסביב לעיר המקלט צריך מיעוט?

והרי תיפוק ליה, תלמד דין זה, משום דאין

בערוך לנר.

156. מקור לחילוקו של אבוי, מצינו בילקוט שמעוני פרשת מסעי, "נאמר ערי מקלט, העיר קולטת ואין תחומה קולט, או העיר מצלת ואין תחומה מציל, תלמוד לומר מחוץ לגבול עיר מקלט", ומפורש כן בתרגום יונתן שבפסוקים שנאמר בהם גבול, תרגם תחום, והיינו שהתחום קולט, ומדויק כן גם לאידך, בפסוק שנאמר לגבי ישיבה, "כי בעיר מקלטו ישב", ושם לא נאמר גבול, כי ישיבה היא רק בתוך העיר. ועיין בריטב"א שכתב שדוקא בתחומה אינו דר, אך בעיבורה יכול לדור, שלעיבור יש דין כעיר

עצמה לכל דבר, כמבואר בנדריים [נ"ו:].

157. המאירי חידש, שאף שתחום העיר קולט, כיון שאין הרוצח יכול לדור שם, אם בכל זאת דר בתחום, התיר עצמו למיתה ואין גואל הדם נהרג עליו. ובחזון איש כתב שנהרג עליו [ועיין הערה 159] וראייתו מקושית הגמרא בסמוך, ותיפוק ליה דאין עושיין שדה מגרש, ומשמע שהדין לא השתנה, ואין נפקא מינה מפני מה אין לדור בתחומה, אך בכל אופן קולטת.

158. הקשה המשנה למלך [פי"ג משמיטה ה"ה] שהרי רש"י בשבועות [ז"ז:] כתב שדין זה

מתחת הקרקע של המגרש. (159)

למדנו מכאן כי יש מצוה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח.

היות ומשמעות הפסוק הוא לשון ציווי, שנאמר לגואל הדם שירצח!

ואם אין לו לנהרג גואל הדם — יש רשות ביד כל אדם להרוג את הרוצח כשיוצא מעיר מקלטו, דברי רבי יוסי הגלילי.

רבי עקיבא אומר: רשות ביד גואל הדם, ואין משמעות הכתוב לשון ציווי, אלא רק היתר ורשות לגואל הדם.

ואילו כל אדם [גירסת הרמב"ם, אין] — חיובין עליו. (160)

כי אמנם אין איסור לדור שם מבחינת דין ערי הלוויים, היות ודיור במחילה אינו משנה את יעוד המגרש [ממגרש לעיר], כיון שאין על המגרש בית מגורים. אבל הרוצח אינו יכול לגור שם, לפי שאין מגוריו במחילה מתחת למגרש שבתחום העיר מסביב, נחשבים למגורים בעיר מקלטו.

שנינו במשנה: רוצח שיצא חוץ לתחום.

תנו רבנן: אמרה תורה [במדבר לה], "ואם יצא יצא הרוצח, ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו, ורוצח גואל הדם את הרוצח, אין לו דם".

בתחום. ע"ש.

והנה בר"ן בסנהדרין [יח ב] כתב לבאר ההוה אמינא שם שכהן גדול אינו גולה כי אינו חוזר, שלכאורה קשה ממשנתנו, דתנן אינו יוצא משם לעולם, ומבואר להדיא שגולה, וביאר שבהוה אמינא כוונתו במשנה למי שברח מעצמו, ומבואר שביאר ליה שאף לפני גמר דין אינו יוצא מעיר מקלטו, והיינו שאין איסור היציאה משום מצות גלות שעדיין לא חלה עליו, אלא משום קליטת ערי מקלט, אך מסתבר שחייב הישיבה דוקא בעיר, חל רק אחר גמר דין, ואינו מדיני הקליטה, וכמו שכתב החזו"א עצמו שאינו לצורך הצלה, ולפי זה מותר לצאת לתחום ורק אסור לדור בו, שהרי קודם גמר דין כבר חל דין קליטה אף שאין מצות ישיבה, והוא הדין לענין קבורה שחל בקליטה שלא יצא אף במותו, ויהא אפשר לקברו בתחום.

160. במסורת הש"ס על משנתנו, העיר שלפי הגורסים במשנה שאר כל אדם אין חיובין עליו, גם כאן נגרוס כך בדברי רבי עקיבא, וכמו שגרס הגר"א, ובזה מובן למה לא ביארה הגמרא טעם

נוהג רק בעיר מוקפת חומה, ואילו את המיעוט "בה ולא בתחומה" אפשר להעמיד בעיר שאינה מוקפת חומה, ובמיוחד לדעתו [לעיל י']. שהוכיח מהסוגיא בערכין שאין עיר מוקפת חומה נעשית עיר מקלט. ותירץ, שאדרבא, לא פירש רש"י כך אלא בערי ישראל, שיש בהם פרוזות ומוקפות, ורק בעריהם המוקפות אסור לעשות משדה מגרש או עיר, אך בערי הלוויים שאין נעשות מוקפות חומה כמבואר בערכין, בכלן אסור לעשות שדה מגרש.

159. כתב החזו"ן איש ששתי מצוות נאמרו בעיר מקלט, א. ישיבה בעיר, והתחום בכלל, ב. שיקבע דירתו בעיר ולא בתחומה, ומצוה זו אינה מתקיימת במחילות, וסיכסם, שמצינו הרבה אופנים ששיבת הרוצח בעיר מקלט היא למצוה, ואף שאינה נצרכת להצלתו מגואל הדם. כגון הישיבה בעיר ולא במחילות שבתחום, והקבורה בעיר מקלט, ומה שאינו יוצא לעדות מצוה, וכדומה. שהרי אילו היינו מחייבים אותו לצאת, היה אסור לגואל הדם להורגו. והסתפק לגבי מצות קבורתו אם היא דוקא בעיר או אפילו

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב: רוצח שיצא חוץ לתחום עיר מקלטו, ומצאו גואל הדם, והרגו — נהרג עליו! (161)

ותמהינן: כמאן סבר רב?

והרי מה שאמר, הוא לא כרבי יוסי הגלילי שאמר שמצוה על גואל הדם להורגו, ולא כרבי עקיבא, שאמר שיש לו רשות להורגו.

ומתריצין: הוא רב, דאמר, כי האי תנא —

ומבארין: מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי, שהבין משמעות הכתוב לצוות לגואל הדם להרוג את הרוצח שיצא מעיר מקלטו? —

רדייק: מי כתיב "אם רצח גואל הדם את הרוצח, אין לו דם", שמשמעותו רשות, והרי כתוב "ורצח", שהוא לשון ציווי.

ורבי עקיבא, שאמר רשות ניתנה לגואל הדם, דייק להיפך:

מי כתיב "ירצח", שמשמעותו ציווי, "ורצח" כתיב, שמשמעותו רשות.

לכתחילה. ומבואר מדבריו שאין עצם היציאה מעיר מקלט נותנת לו דין שאין לו דם, אלא כתוצאה ממה שהותר דמו לגואל הדם.

והגרי"ז [פ"א מרוצח הי"ג] נחלק עליו, וסבר שבעצם יציאתו מעיר מקלט, חל עליו הדין שאין לו דם, מדברי הכתוב "אין לו דם". וביאר שלרבי עקיבא תחילת הפסוק בגואל הדם שיש לו רשות, וסופו, להתיר דמו לכל אדם. ולרבי יוסי הגלילי תחילת הפסוק לגואל הדם למצוה, וסופו ליתן רשות לכל אדם לכתחילה. ולמד שאף ברודף, חוץ מטעם ההצלה שמתיר להורגו, הטילה עליו התורה דין גברא קטילא לפטור על הריגתו, אף כשיכול להצילו באחד מאבריו.

ועיין בשיעורי הגר"ש באריכות, אות שפ"ד, שסתם אדם הבא להרוג את הרוצח שיצא מעיר מקלט, נחשב כרודף, בין לגבי הרוצח שיכול להרגו [ועיין משנה למלך פ"א מרוצח] ובין לגבי אדם אחר שצריך להציל את הרוצח בנפשו של הרודף, ואף שההורג את הרוצח פטור, כי הרוצח אין לו דם, בכל זאת הרודף אחריו יתכן שנחשב לרודף, שמוותר להרגו.

161. הריטב"א הביא שהרמ"ה סובר שמר זוטרא חולק על רב הונא שאמר [לעיל י ב]

מחלוקתן גם לענין כל אדם, כי דין גואל הדם לרבי יוסי הגלילי ושאר כל אדם לרבי עקיבא שוה. ולא חילק מסורת הש"ס בין "רשות" ל"אין חייבין עליו", אך כבר ביארנו במשנה [הערה 141] ש"רשות" היא לכתחילה, ו"אין חייבין", משמעותו שאסור להרגו, רק אין מתחייבין עליו מיתה, והטעם לכך כתב הרמב"ם [פ"ה ה"י] דכתיב ביה "אין לו דם" והרי הוא כגברא קטילא, שההורגו פטור.

והריטב"א כתב, שטעם מחלוקתן בשאר כל אדם, תלויה במחלוקתן בגואל הדם, כי שאר כל אדם הם בדרגה אחת אחרי גואל הדם, שאם אצלו זו מצוה להם היא רשות, ואם לו יש רשות, להם אסור ופטור.

והגר"ש איגר [בחיידושי אביו לכתובות ל"ג] ביאר, שלפי רבי יוסי הגלילי, נחלק הפסוק, ורצח גואל הדם את הרוצח — מצוה לגואל הדם, וההמשך, אין לו דם, מכוון על כל אדם שהרגו. ואילו לרבי עקיבא כל הפסוק מדבר בגואל הדם כפשוטו, ודינו ש"אין לו דם" אך אין לו מצוה להרגו, ושאר כל אדם פטורין עליו כיון שהותר דמו לגואל הדם, ודומה לרודף שאפשר להצילו באחד מאבריו, שאסור להרגו, אך אם הרגוהו פטורין עליו כי הותר דמו לנרדף שיכול להרגו

ואם כן, רב, שאמר גואל הדם נהרג עליו, סובר כרבי אליעזר.

ואילו רבי יוסי ורבי עקיבא — האי "עד עמדו לפני העדה למשפט", מאי דרשי ביה?

לדבריהם ההוא קרא מיבעי ליה, לכדתניא

—

רבי עקיבא אומר: מניין לסנהדרין שראו בעצמם אחד שהרג את הנפש, שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בבית דין אחר?

משום שאין עד הרואה נעשה דיין בדיני נפשות, אפילו אם לא העיד בפני בית דין

דתניא: רבי אליעזר אומר, יש לדייק את הפסוק "ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט" — מה תלמוד לומר?

וכי למה הוצרך ללמדנו שאסור להרוג רוצח ללא משפט?

אלא, לפי שנאמר "ורצח גואל הדם את הרוצח", כשיוצא מעיר מקלט.

יכול ירצחנו מיד כשיצא?

תלמוד לומר "עד עמדו לפני העדה למשפט".

ללמדנו, שלא יהרגנו בלא דין. (162)

והגר"ש ביאר שצריך גמר דין בבית דין לחייבו על היציאה מעיר מקלט ולהתיר דמו לגואל הדם.

ובחידושי הר"ן [סנהדרין מה ב] כתב שהבית דין מחייבין אותו מיתה ונהרג ביד גואל הדם, כמו שהורגים רוצח במזיד בבית דין ביד גואל הדם.

ולכאורה כוונתו לומר, שאף אם חוזר לעיר מקלט לא יפטר על יציאתו אלא יעמוד לדין ויתחייב מיתה על יציאתו. ועיין ברש"ש שביאר כן את הברייתא לקמן "במזיד נהרג".

ורבינו חננאל מעמיד את דברי רב ברוצח שיצא חוץ לתחום קודם שנגמר דינו לגלות, שאז נהרג עליו גואל הדם. [ותמהו האחרונים שלא מצינו איסור יציאה קודם גמר דין, ועי' לעיל הערה 159 בשם הר"ן], וביאר הגר"ש שנדחק לפרש כן מפני סברת הרמ"ה, שדימה את היוצא למי שעדיין לא נכנס, ובאופן זה רב הונא פוטר, ולכן ביאר רבינו חננאל שאין רב חולק עליו, שכל זמן שלא נגמר דינו לגלות אף לרב הונא חייבין עליו, ואף שלא חל עליו דין גלות שפוטר את הגואל הדם ממיתה, חל עליו איסור

שגואל הדם שהרג את הרוצח בדרך לעיר מקלט, פטור, שהרי אם בדרך פטור כל שכן כשיצא מעיר מקלט. ונחלק עליו הריטב"א וכתב שיש לומר שרב הונא יודה ברוצח שכבר קלטוהו מחיצות ודעתו לחזור לשם, שגואל הדם נהרג עליו.

והקשה הגר"ש רוזובסקי על שיטת הרמ"ה, שבסמוך אמרינן שהיוצא מעיר מקלט, ההורג בשוגג גולה, ובמזיד נהרג, והרי ברייתא זו כרבי עקיבא שבמזיד נהרג על יציאתו, ואפילו הכי בשוגג אסור להורגו, ומוכח שאין דינו כשיצא כמודינו לפני שנכנס לעיר, אלא חיוב מיתתו הוא בגלל שיצא מעירו, וכסברת הריטב"א, ויקשה לרמ"ה. [וקושיא זו לגירסתנו לקמן, אך הגר"א גרס "במזיד נהרג, בשוגג גולה", ולדבריו יש לומר שדינו כמו קודם שגלה וכהרמ"ה] ועי"ש עוד.

162. כתב הריטב"א שצריך להעמיד את הרוצח לפני בית דין להתרותו שאם יפגע ויצא שוב מתחמו, יהא דמו מותר לגואל הדם מכאן ואילך.

[עיין בראש השנה כה ב ובתוס' שם]. (163)

תלמוד לומר "עד עמדו לפני העדה למשפט"

עד שיעמוד בפני בית דין אחר. (164)

תנו רבנן: "אם יצא יצא הרוצח. ורצח גואל הדם את הרוצח, אין לו דם".

אין לי שמותר להורגו אלא כשיצא במזיד.

יצא בשוגג — מנין שמותר להורגו?

תלמוד לומר "אם יצא יצא".

כפל הכתוב את לשונו, כדי להודיעך שאם יצא מכל מקום, בין בשוגג ובין במזיד, מותר

יציאה מעיר מקלט, "וזה חידוש גדול", וצע"ג, ואולי ט"ס הוא וצ"ל "לאחר שנגמר דינו".

163. בראש השנה [כה ב] נחלק בזה רבי עקיבא עם רבי טרפון, ואמרינן, עד כאן לא קאמר רבי עקיבא אלא בדיני נפשות דרחמנא אמר והצילו העדה, וכיון שראו שהרג אינם יכולים למצוא לו זכות.

והקשו כל הראשונים שבסוגיין למד זאת רבי עקיבא מהפסוק "עד עמדו לפני העדה".

ותירצו תוס' שם, שעיקר הדרשה כמו בסוגייתנו, ושם רק אמרו למה למד כך רק בדיני נפשות ולא בדיני ממונות וכדו'.

והריטב"א בסוגיין, ובעל המאור ורמב"ן שם כתבו, שבא שם לדחות את דברי רבי טרפון שמקצתן יהיו לעדים ומקצתן לדיינים, ועל כך אמר שלא יוכלו לקיים "הצילו העדה" ועי"ש בטורי אבן, וברמב"ם [פ"ה מעדות ה"ט], ובלהם משנה שם.

164. הקשו הראשונים שהרי אמרו בסנהדרין [עא א] שטריפה ההורג שלא בפני בית דין פטור, לפי שהעדות עליו אי אפשר להזימה, אך בפני בית דין חייב, שאינם צריכים לעדות, ולרבי עקיבא איך דנים אותו באותו בית דין?

ותירצו הרמב"ן והריטב"א דשאני טריפה שאי אפשר לדונו בבית דין אחר, ששוב תהיה עדותן עדות שאי אפשר להזימה, ולכן מקיימים

בו ובערת הרע מקרבך.

וביאר בקובץ שיעורים [ח"ב ל"ט] שדין ובערת הרע אינו חשוב כלל כדיני נפשות, אלא כל הנאמן בדיני ממונות נאמן לזה, וכמו להכניסו לכיפה שמועילה גם עדות מיוחדת.

ובדומה לזה ביאר באור שמח פ"ב מרוצח, והוסיף שאין הורגין כל אדם מדין ובערת הרע במקום להכניסו לכיפה, כיון שאין ובערת הרע מתיר רציחה בידים, אלא בגברא קטילא כטריפה. ולפי זה כוונת הראשונים, שבכל אדם צריך לקיים מיתת בית דין, ולכן אין דנים אותו מדין ובערת הרע אלא מביאין אותו לבית דין אחר, ורק טריפה שלא שייך לקיים בו מיתת בית דין, מועילה עדות של הדיינים להרגו מדין ובערת הרע.

ועיין בשיעורי הגר"ש שביאר כך אף אם נחשב כדיני נפשות, ונקט שבערת הרע דין מיתה בפני עצמו הוא, כמבואר ברמב"ם שכמת הוא חשוב.

והרש"ש בסנהדרין שם כתב לתרץ קושית הראשונים, שכיון שהמקור שאין דנים אותו, הוא מ"הצילו העדה", הרי בטריפה אין דין זה שגברא קטילא הוא. אך לפי המבואר בהערה הקודמת, הרי המקור מ"עד עמדו לפני העדה", וכי תימא ש"הצילו העדה" מגלה שדין זה רק בדיני נפשות, אם כן שוב צריך לביאור דברי הראשונים אם הריגת טריפה נחשבת כדיני נפשות או לא. וכמשנ"ת.

להרגו.

ומקשינן: וחתניא: יצא הרוצח מעיר מקלטו במזיד (165) — נהרג על ידי גואל הדם.

אך אם יצא בשוגג, גולה. דהיינו, שחוזר לעיר מקלטו, ואסור להרגו.

ומתריצין: לא קשיא.

הא דתניא שאם יוצא בשוגג, חוזר וגולה, ואסור להורגו — כמאן דאמר אמרינן "דברה תורה כלשון בני אדם". ולפיו לא ניתן לדייק מכפל הלשון שבא לרבות אף את היוצא בשוגג שהותר דמו.

ואילו הא דאמרינן שאף כשיצא בשוגג מותר להרגו, דדרשינן "יצא יצא" — כמאן דאמר אמרינן "לא דיברה תורה כלשון בני אדם", ובא כפל הלשון ללמדנו דבר נוסף.

אמר אביו: מסתברא שבנידון זה ההלכה היא כמאן דאמר דברה תורה כלשון בני

אדם, שהיוצא בשוגג אינו נהרג.

לפי שסברא היא, שלא יהא סופו של דינו, כשיוצא מעיר מקלט, חמור מתחילתו שהיא הרציחה, שאינו נהרג עליה אלא כשהרג במזיד.

ולא מסתבר שעונשו על היציאה מעיר מקלט, יהא חמור ממנה, ויתחייב מיתה אף כשיוצא בשוגג.

אלא, מה תחילתו, אם הרג במזיד, נהרג, ואם הרג בשוגג, גולה.

אף סופו, כשיצא מעיר מקלט, אם יצא במזיד, נהרג, אך אם יצא בשוגג, גולה. כלומר, חוזר למקלטו.

תני חדא: אב שהרג בשגגה את בנו — בנו השני נעשה לו גואל הדם, והורג את אביו. (166)

ותניא אידך, אב שהרג — אין בנו נעשה לו

אך בערוך השולחן כתב שאף ההורגו במזיד גולה, שהרי אינו יודע אם יצא בשוגג, או במזיד שאז מותר להרגו. [ותמוה, שהאומר מותר אינו גולה].

ובערוך לנר דן לבאר בדעת הרמב"ם, דכשיצא בשגגה, ההורגו במזיד אינו נהרג עליו כי דינו הוא כאילו עדיין לא נכנס לעיר מקלטו, שההורגו פטור לרב הונא, ואפילו הכי אם הרגו שוגג גולה עליו. כי הפטור לגואל הדם נאמר רק "כי ייחם לבכרו", ובשוגג אין פטור זה.

166. הרמב"ם [פ"א ה"ב] כתב שכל הראוי לירושה הוא גואל הדם, ואם הרג אב את בנו ואין לבנו בנים, לא יהרגוהו אחי המת אלא בית דין ממיתין אותו.

165. הגר"א לא גרס "וההורגו", וכן משמע בריטב"א וברע"ב [משנה ז] שביארו שהיוצא בשוגג חוזר לגלותו ואינו נהרג. [ולא כמשמעות גירסתינו, שההורגו בשוגג גולה].

ולכאורה תמוה שהרי פשיטא שחוזר לגלות, ולמה יפטר, וביאר הגר"ש רוזובסקי שבא לומר שהוא דין גלות מחודש והרי הוא כאילו עדיין לא נכנס, שרב הונא פטר את ההורגו, ואין ההורגו מתחייב עליו משום שנקלט ויציאתו בשגגה לא חייבתו מיתה.

אך לגירסתינו ההורגו במזיד נהרג עליו, ובשוגג גולה, וכן משמע שגרס הרמב"ם [פ"ה הי"א] אף שכתב רק "כל ההורגו גולה עליו". וביארו המנחת חינוך והרש"ש שמדובר כשיצא בשגגה והרגוהו בשגגה.

גואל הדם.

יוסי הגלילי ורבי עקיבא!

כיון שבין למאן דאמר מצוה לגואל הדם להרוג, ובין למאן דאמר רשות — מי שרי, האם ניתן לבן להרוג את אביו?

והאמר רבה בר רב הונא, וכן תנא דבי רבי ישמעאל: לכל עבירות שכתורה שעבר האב, אין הבן נעשה שליח בית דין לענוש לאביו, בין להכותו בעונש מלקות ובין לקללתו בעונש נידוי ושמתא המגיע לו.⁽¹⁶⁷⁾

חוץ ממסית, שאם היה אביו מסית לעבוד עבודה זרה, על עבירה זו יכול הבן להיות

והוינן בה: לימא, האם נאמר כי הא דתניא נעשה גואל הדם, אליבא דרבי יוסי הגלילי היא, שאמר מצוה לגואל הדם להרוג את הרוצח, ולכן עליו להרוג גם את אביו שרצח.

ואילו הא דתניא אין נעשה גואל הדם לאביו, אליבא דרבי עקיבא היא, שרשות ניתנה לגואל הדם, אך את אביו לא הותר להרוג.

ודחינן: ותסברא, וכי סבור אתה לומר כן?! והרי לא ניתן לתלות דין זה במחלוקת רבי

יורש.

ובמאירי משמע כדברי הקרית ספר, שכתב שאין לך אדם מישראל שאין לו גואל הדם שהרי אין לך אדם שאין לו יורשים, ומשמע אפילו במשמוש.

167. הקשה הריטב"א שהרי בסנהדרין [פה]. אמרינן שרק כשעשה אביו תשובה אין בנו נעשה שליח להכותו ולקללו, ואם כן נאמר שבנו נעשה לו גואל הדם כשלא עשה תשובה. ותירץ דכיון שהרג בשוגג נחשב כעושה מעשה עמך, שאין בנו נעשה שליח להכותו.

והנצי"ב בהעמק שאלה [קל"ד ב'] ביאר שכשאינו עושה מעשה עמך אף שאינו חייב מיתה, אסור להכותו, ולכן אינו נעשה שליח להכותו, אף כשאינו עושה מעשה עמך. וכן פסק הרמב"ם [בפ"ה ממרים הי"ב] שמי שהיו אביו ואמו רשעים גמורים אסור להכותם ולקללם, ואם קלל או חבל בהם פטור. ובאגרות משה [י"ד קל"ד] הרחיב בזה.

ואמנם הגר"א [ביו"ד רמ"א סק"ו] תמה על הרמב"ם מנין לו לחלק בין איסור לחיוב, והרי המיעוט באביו שאינו עושה מעשה עמך, כתוב

וביאר בקרית ספר שכיון שהאב קרוב יותר לבן ליורשו מאחיו, אין האח נעשה גואל הדם, אך כשיש בן היורשו נעשה גואל הדם להרוג את זקנו. והקשו רבותינו שהרי בגמרא מבואר שהטעם שאין האחים נעשים גואלי הדם משום כבוד אביהם. ומשמע שאילולי האיסור נעשים גואלי הדם אף שהאב קרוב יותר.

והגרעק"א פירש כהקרית ספר, ולכן ביאר את סוגייתנו כשהרג אביו את גרושתו, וכאופן זה הבן הוא היורש, וצריך לטעם של כבוד אביו, ובערוך לנר ביאר שכיון שהאב אינו יכול להעשות גואל הדם לעצמו, ובית דין צריכין להעמיד גואל הדם, ולכן קמשמע לן שלא יעמידו אח מאביו לגאול הדם, שאסור לו מפני כבוד אביו, [אך לא יתכן לומר כך בשיטת הרמב"ם, שהרי הכסף משנה כתב שלפי הרמב"ם אין מעמידין גואל הדם לשוגג, אלא להרוג את המזיד בבית דין].

והחזון איש [סנהדרין י"ט ג'] כתב שאין כוונת הרמב"ם למי שירש בפועל כי הוא הקרוב ביותר, אלא לכל מי שירש מדין עצמי ולא על ידי משמוש, ולדבריו כל הקרובים גואלים דמו, אך אף היורש בפועל אם בא דרך משמוש אינו

שליח בית דין להרוג את אביו.

שהרי אמרה תורה במסית "לא תחמוד, ולא תכסה עליו".

ואם כן, אף לרבי יוסי הגלילי לא יתכן להתיר לבן להיות גואל הדם להרוג את אביו.

אלא בהכרח, חילוק אחר יש בין הברייתות, והוא:

הא דתניא שהבן אינו נעשה גואל הדם, מדובר **בבנו** של הרוצח, שהוא אחיו של

הנרצח, ועל זה נאמר שאינו גואל את דם אחיו, כי אסור לו להרוג את אביו.

ואילו **הא** דתניא שהבן נעשה גואל הדם, מדובר **בבן בנו** של הרוצח, שהוא בנו של ההרוג, ונעשה גואל הדם על אביו, והורג את זקנו שאינו מוזהר על כבודו. (168)

מתניתין:

רוצח בשגגה שגלה, וישב על אילו, שהוא נטוע בגבול התחום של עיר מקלט, וגזעו עומד בתוך התחום. ואילו נופו, ענפיו, נוטה

בפסוק שנאמר בו האיסור ולא החיוב, ולמה לא נמעטנו גם מאיסור.

ולכן אמר הגר"ש רוזובסקי שבאמת התמעט לגמרי מאיסור הכאת וקללת אביו, ומה שכתב הרמב"ם שאסור להכות או לקלל את אביו אף כשאינו עושה מעשה עמד, היינו רק משום מצות כבוד אב ואם וכמו שכתב הרמב"ם [פ"ו ממרים הי"א] לגבי ממזר שחייב בכבוד אביו אף שפטור על הכאתו, והביא הכסף משנה מקורו, ממה שכתב הרי"ף שאף באינו עושה מעשה עמד, אינו נעשה שליח להכותו.

168. הרמ"א [יו"ד ר"מ כ"ד] הביא תשובות מהרי"ק שאין אדם חייב בכבוד אבי אביו, ונחלק עליו וכתב אינו נראה לי אלא שחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו.

וכתב הגר"א שמקור המהרי"ק מסוגייתינו, וכמו שפירש רש"י כאן.

והט"ז תמה על המהרי"ק שנעלם ממנו דברי רש"י בחומש [בראשית מ"ו] על מה שנאמר ביעקב ויזבח זבחים לאלוקי אביו יצחק, ולא אמר אבי אביו אברהם. שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו, וכתב בגליון מהרש"א

שם, שהמהרי"ק פסק כרש"י בסוגיין ולא כדברי רש"י בחומש, שהרי אין למדין מן המדרש, וכן כתב בכסף משנה [פ"ה מממרים הי"ג] ועי"ש בביאור הגר"א דבאבי אמו פטור.

ובשו"ת רע"א [תשו" ס"ח] הביא בשם לוית חן, שרק בחיי אביו מוזהר בכבוד אבי אביו כיון שגם אביו מצווה בכבודו, ובכך מיושב איך נעשה בן בנו גואל הדם, שהרי כיון שהרג את אביו, שוב אין הבן מצווה בכבוד זקנו, ונעשה לו גואל הדם. ועיין בגליון הש"ס שגירסת הראנ"ח שתירוץ זה הוא המשך התירוץ הקודם, והיינו שבנו לא נעשה גואל הדם, ובן בנו תלוי בפולוגתא שלרבי יוסי הגלילי שמצוה ביד גואל הדם הורג את אבי אביו, ולרבי עקיבא שרק רשות בידו, אינו הורג את אבי אביו כי חייב בכבודו במקצת.

ורבינו חננאל פירש דברי הגמרא כדעת הרמב"ם לעיל, שמוסב על הנהרג, שאם הרג את נכדו, בנו נעשה לו גואל הדם, כי הוא קרוב אל הנהרג יותר מאביו הרוצח. אך אם הרג את בנו, אין בנו האחר נעשה לו גואל הדם כי האב קרוב לבן יותר מהאח.

ויוצא חוץ לתחום. (169)

אחרת במסכת מעשר שני [פרק ג מ"ז]:

או להיפך, שגזע האילן עומד מחוץ לתחום, ונופו נוטה ונכנס בתוך התחום — הכל, העץ גזעו וענפיו, הולך אחר מקום הנוף, ודין הרוצה תלוי במיקום של נוף העץ.

דתנן, אילן שהוא עומד בפנים העיר ירושלים לפנים מן החומה, ונופו, ענפיו, נוטה לחוץ.

אם יצאו הענפים חוץ לתחום, אז אפילו אם ישב הרוצה על הגזע בתוך העיר, דינו כיצא מעיר מקלט.

או להיפך, שגזע האילן עומד בחוץ לירושלים, ונופו נוטה לפנים —

ואם הענפים הם בתוך העיר, אז אפילו אם ישב חוץ לעיר על הגזע, דינו כנמצא בתוך העיר. כיון שכל האילן נחשב בתוך עיר המקלט, ואסור לגואל הדם להרגו.

דינו חלוקים לפי התחלקות מקום המצאו של האילן.

החלק הנמצא מכנגד החומה ולפנים — דינו בלפנים העיר, ויכול לאכול מעשר שני ביושבו עליו.

ואילו החלק הנמצא מכנגד החומה ולחוץ — דינו בלחוץ!

גמרא:

מקשה הגמרא על הכלל האמור במשנה, שלגבי עיר מקלט, דינו של כל העץ תלוי במקום המצאות הנוף.

ותמוה השינוי שבין דיני מעשר שני, שהולכים בו אחר מקום של כל חלק באילן, בנפרד. ואילו בערי מקלט דין כל חלקי האילן תלויים במקום שנמצא הנוף.

הרי דבר זה, עומד בסתירה לכלל שנאמר לגבי עץ הנטוע בגבול ירושלים, לענין אכילת מעשר שני על ידי האדם היושב עליו — האם הוא מצוי בירושלים, ויכול לאכול מעשר שני, או שהוא מצוי מחוצה לה, ואינו רשאי לאכול שם מעשר שני:

ומתרצינן: וכי סתירה בין מעשר שני אערי מקלט קא רמית? והרי דיניהם חלוקים!

כיון שדיני מעשר, בחומה תלה רחמנא.

ורמינחי סתירה לדברי המשנה, ממשנה

שנאמר "לפני ה' אלהיך תאכלנו". ולפיכך הכל תלוי בחומה. מה שבתוך החומה הרי

ולפיכך לא הזכרו המחלוקות בדיני ערלה ומעשר בהקשר לסוגייתנו. ועיין במעשרות [פ"ג מ"ז] שלענין בתי ערי חומה הכל הולך אחר העיקר, ובשבת [ד ב, ח א] באילן העומד ברה"ר ונופו לרה"י, ובשניהם הנדון לגבי המקום החשוב שבאילן. ועי"ש בתוס'. ובחזון יחזקאל [פ"ב ה"ב] פירט כל ענייני נוף ועיקר בש"ס,

169. כתב הריטב"א שאין דמיון בין דין העיקר והנוף לענין עיר מקלט ואכילת מעשר שני בירושלים, לדין העיקר והנוף לגבי ערלה וחיוב מעשר, שבערלה וחיוב מעשר הקובע הוא מקור היניקה העיקרי של האילן ואילו בעיר מקלט ואכילת מעשר שני, הנדון הוא לגבי חשיבות המקום, אם העיקר חשוב מהנוף או להיפך,

הוא לפני מירושלים, על אף שנופו של האילן הוא בחורן, ויכול לאכול מעשר שני על חלק האילן שהוא תוך החומה. ומה שהוא חוץ לחומה, הרי הוא חוץ לירושלים, ואין יכול לאכול עליו אפילו אם נופו של האילן הוא לפני מן החומה.

מה שאין כן לגבי הקליטה של ערי מקלט, הולכים אחר הנוף, כי שם, בדירה תלה רחמנא.

שנאמר "כי בעיר מקלטו ישב". והנוף ראוי הוא לדירה יותר מהעיקר. ולפיכך תלוי דין הרוצח היושב באילן, לפי מקום הענפים, ששם עיקר דירתו. כיון שבנופו מתדר ליה, ואילו בעיקרו — לא מתדר ליה. (170)

ורמזי, יש להקשות סתירת משניות בדין מקום האילן, ממעשר אמעשר.

דתנן במעשרות [ג י]: בירושלים — הלך לענין אכילת מעשר שני אחר מקום הנוף. וכן בערי מקלט — הלך אחר הנוף.

ולכאורה סותרת משנה זו להאמור במסכת מעשר שני שדנים כל חלק באילן לפי מקומו.

ומתריצין: אמר רב כהנא: לא קשיא.

הא דתנן במסכת מעשרות שבכל ענין הולכים אחר נופו, זו היא דעת רבי יהודה.

ואילו הא דתנן במסכת מעשר שני שכל חלק נידון לפי מקומו, זו היא דעת רבנן. (171)

ומצינו שכך היא דעת רבי יהודה, שדיני אילן תלויין בנופו, דתניא:

שבדירה תלה רחמנא, דכתיב כי בעיר מקלטו ישב, ונופו ראוי לדירה יותר מעיקרו, ולכאורה פסוק זה עוסק בשיבה בעיר, ומגלן שקליטה תלויה בשיבה, ובהכרח שסוגייתנו לא קבלה את חילוקו של אביי, אלא כל שאינו נחשב יושב אינו נקלט.

171. רש"י כתב "ושינויא קמא ליתא", והיינו כמו שכתבו תוס' [בד"ה מר סבר], שרבנן חולקים על רבי יהודה גם בערי מקלט, וסברי שכל חלק נידון כמקומו.

וביאר המהרש"א שלמדו כן מקושית הגמרא בסמוך וכי רבי יהודה סובר שבערי מקלט הולכים אחר הנוף אף לקולא, ומוכח שמשמע לגמרא שדיניהם שוים במעשר ובעיר מקלט, ולכן מקשינן שזה לחומרא וזה לקולא, ואם כן אף לרבנן דיניהם שוין, וחזרה הגמרא מהתירוף הראשון שבא לחלק דין מעשר לעיר

והגדירם אם עוסקים בענין היניקה או חשיבות המקום, עי"ש.

170. תמה הריטב"א, הרי תחום העיר קולט, אף על פי שאינו ראוי לדור בו, ואם כן מה לנו שבעיקרו לא מיתדר ליה, והרי הוא קלוט בתחום העיר, ותירץ שבתחום יכול הוא במציאות לדור במחילות, רק שאינו מקיים בזה את גזירת הכתוב לקבוע דירתו בעיר, אך בעיקר האילן לא ראוי לדירה כלל. והיינו כמו שביאר החזו"א [לעיל הערה 159], וסבר הריטב"א שאם אינו ראוי לדירה אינו מקיים מצות ישיבה כלל.

אולם באבן האזל [פ"ח הי"א] כתב שעדיין לא מיושב שהרי לעיל משמע שדין קליטה לא תלוי בראוי לדירה, וכדאמר אביי שתחום מועיל לקלוט ולא לדור, והסיק מכך שהסוגיות חלוקות בדין זה. ודייק מרש"י שסוגייתנו משהו את דין הקליטה והישיבה, שהרי הביא רש"י מקור